

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΛ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΚΑΛΒΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Είναι γνωστό, πώς στα 1884 εισάγεται η νεοελληνική λογοτεχνία στην Έκπαίδευση. Έννοείται ότι τα Νεοελληνικά Άναγνώσματα της εποχής εκείνης, και πολλά από τα μεταγενέστερα, και κάποια ακόμη από τα σημερινά, της Μέσης και της Δημοτικής Έκπαιδευσεως, είναι παρωδία και χαρακτηρίζονται από έλλειψη κάθε κατανοήσεως του σκοπού, τόν οποίο πρέπει να εξυπηρετεί ή εισαγωγή της διδασκαλίας του κεφαλιωδεστάτου αυτού μαθήματος στα σχολεία. Οι πρώτες σχολικές συλλογές Νεοελληνικών, όπως π. χ. του Κοφινιώτη στα 1884, του Σακελλαρίου στα 1889, του Κασδώνη στα 1889, του Κολοκοτσά στα 1895, της Άρσ. Παπαδοπούλου στα 1896, του Φέρμπου στα 1901 έχουν αποκλειστικά ποιήματα της καθαρεύουσας του Σούτσου, του Παπαρηγόπουλου, του Ραγκαβή, του Βερναρδάκη, του Παράσχου, του Βασιλειάδη κλπ., κι άγνοούν έντελώς τόν Κάλβο και τά όνόματα τών ποιητών της δημοτικής. Στα 1909, στις δύο συλλογές που έξεδόθησαν τότε του Δημ. Κακλαμάνου και του Κυπαρίσση, για τήν τετραετία 1909—1913, παρουσιάζεται για πρώτη φορά τό όνομα του Σολωμού και του Βαλαωρίτη, επίσης του Βηλαρά, του Κρυστάλλη, του Προβελέγγιου, του Δροσίνη. Παράδοξα, τόν Κάλβο, άν και οι καθαρευουσιάνοι θά τόν θεωρούσαν γλωσσικά κοντά τους, δέν τόν καταδέχθηκε καμμιά από τις σχολικές συλλογές, και μόλις στα 1913 τά Νεοελληνικά Άναγνώσματα του Μπέρτου, έγκεκριμένα για τήν τετραετία 1913—1917, τόν παρέχουν για πρώτη φορά με πέντε ώδες, όπως για πρώτη φορά δίνουν θέση στον Παλαμά, κι άς σημειωθεί για τήν Ιστορία του πράγματος, ότι τότε, στα 1913, πρωτοφανερώθηκαν στους μαθητές και τά όνόματα του Μαρκορά, του Μαβίλη, του Πολέμη, του Γρυπάρη, του Χατζόπουλου, του Πορφύρα, του Παπαντωνίου.

Τό γεγονός είναι έκπληκτικό και είναι ένδεικτικό της αντίδράσεως, με τήν οποία κάποτε τό σχολείο κάθε βαθμού στον τόπο μας βλέπει τήν καλύτερη πνευματική έκδήλωση της νέας Ελλάδας: τή νεοελληνική λογοτεχνία. Παρ' όλη όμως τή δυσφήμιση και τήν όπισθοδρομικότητα, ή νεοελ-

ληνική λογοτεχνία, έπειδή ήταν αδύνατο να γίνει άλλως από τά ίδια τά πράγματα, είναι εκείνη που δίνει τήν ύλη έξ ολοκλήρου στο γλωσσικό μάθημα και βοηθεί στη φρονηματιστική και στη γενική μόρφωση τών παιδιών όσο κανένα άλλο μάθημα.

Άν παρακολουθήσουμε, γιατί έτσι μας επιβάλλει τό θέμα μας, ποιά έκταση έχει ο Κάλβος στα Νεοελληνικά Άναγνώσματα τών σχολείων, θά βρούμε πώς και μετά τά 1913 δέν έδόθηκε ή άρμόζουσα προσοχή από τους συλλογείς στο έθνοπλαστικό του έργο. Άς μη νομισθεί ως αίτια ή γλώσσα. Γιατί δέν έδιστασαν οι περισσότεροι συλλογείς σέ Άναγνωστικά του δημοτικού σχολείου να φιλοξενούν άθρόα ποιήματα της καθαρεύουσας, όλων σχεδόν τών ποιητών της, ακόμα και στις ημέρες μας, για τις τάξεις Ε' και ΣΤ' του δημοτικού. Σ' αυτό φταίει ή σχολική μας παράδοση, άφου ένας παιδαγωγός της όμολογημένης άξίας του Παπαμάρκου έγραφε σέ ύπερκαθαρεύουσα τό έξαμβλωματικό εκείνο Άλφαβητάριό του για τά έπταετή παιδιά, τόσα χρόνια μετά τό φανέρωμα του Σολωμού, ο οποίος τοποθέτησε τό γλωσσικό πρόβλημα τόσο φωτεινά στον όριστικό του δρόμο.

Μετά τό 1913, λοιπόν, που πρωτοαναγράφεται του Κάλβου τό όνομα στα σχολικά βιβλία, οι διάφορες συλλογές που έχω ύπ' όψη μου δέ δίνουν τή δέουσα προσοχή στο έργο του. Πολλοί συλλογείς, και μέχρι σήμερα, τόν άγνοούν έντελώς, όπως και οι προηγήτερα από τά 1913. Άλλοι τόν παρουσιάζουν με έλάχιστες ώδες από τις 20 που έγραψε ο Κάλβος. Έτσι, μιά μόνο ώδη φιλοξενούν στα Άναγνώσματα για τά γυμνάσια ο Βουτιερίδης (Ε' τάξη), ο Παρορίτης (Ε'), ο Κοντόπουλος (Δ'), ο Άργυρόπουλος (Δ'), ο Άντωνάτος (Δ'), ο Οικονόμου (Β'). Έλάχιστα Άναγνώσματα έχουν από δύο και περισσότερες, όπως ο Σαρής δύο για τήν Γ' και τήν ΣΤ' και τέσσερες για τήν Δ'. Συνηθέστερες ώδες είναι τέσσερες («Είς Ίερών Λόχον», «Τά Ήφαιστεια», «Ο Φιλόπατρις», «Είς Δόξαν»). Σπανιώτερα συναντάμε και καμμιά από τις άλλες δεκαέξη. Ποιά άτασθαλία ύπάρχει στα ζητήματα της συγκροτήσεως τών Άναγνωσμάτων τών Γυμνα-

οίων, τὸ φανερῶνει ἡ σειρά ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶναι ἄγνωστος ὁ Κάλβος. Καί στὰ Ἀναγνώσματα ἐπίσης τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐκδ. Σχολ. Βιβλίων, ποὺ ἐξεδόθησαν γιὰ τὶς ἔξη γυμνασιακὲς τάξεις στὰ 1939, ἢ Α', Β', Γ', Δ', ΣΤ' τάξη δὲν ἔχουν τὴν εὐκαιρία νὰ διαβάσουν ποιήματα τοῦ Κάλβου, καὶ μόνο στῆς Ε' τὸ Ἀναγνωστικὸ βρίσκονται δύο ᾠδές.

Σύντομα, στὸ σημεῖο αὐτὸ, νομίζω πῶς μποροῦμε νὰ θίξουμε τὴν πορεία ποὺ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ διδασκαλία τῶν ποιημάτων τοῦ Κάλβου στὸ γυμνάσιο. Ὁ σκοπὸς πάντα θάνα νὰ φτάσουν τὰ παιδιὰ στὸ ἀποτέλεσμα νὰ μελετοῦν ἐντελῶς τὰ Ἀπαντα τοῦ Κάλβου, ὅπως καὶ ὅλη τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, ποὺ εἶναι ἀθύρτακτη καὶ εἰσάγει στὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ. Ἔτσι, γιὰ τὸ λαϊκὸ σχολεῖο, ἐπειδὴ ὁ Κάλβος εἶναι δύσκολος, δὲν γίνεται λόγος γιὰ διδασκαλία, οὔτε μιᾶς ὁλόκληρης ᾠδῆς, παρὰ μόνο ἴσως κάποιες στροφές τοῦ σκόρπιες ἀλλ' αὐτοτελεῖς θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρχουν στ' Ἀναγνωστικὰ τῶν μαθητῶν τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως. Στὸ γυμνάσιο ὁμοίως ἡ διδασκαλία τοῦ Κάλβου εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητη μὲ μιὰ ἢ δυὸ ᾠδές στὴν ἀρχὴ καὶ σιγά-σιγά περισσότερες, ὥστε στὰ χρόνια τῆς φοιτήσεως τῶν ὑπάρχει τρόπος νὰ διδαχθοῦν τὰ παιδιὰ καὶ τὶς εἴκοσι ᾠδές τοῦ Κάλβου, κατανεμημένες στὶς διάφορες τάξεις ἐξελικτικὰ. Ἀπαραίτητα ἡ σχολικὴ βιβλιοθήκη ἐπίσης πρέπει νὰ ἔχει ἀντίτυπα τῆς «Λύρας», τῶν Ἀπάντων τοῦ Κάλβου, ὥστε νὰ εἶναι στὴ διάθεση τῶν μαθητῶν, ὅπως πρέπει νὰ ἔχει τὰ Ἀπαντα τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Παλαμά, τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Σικελιανοῦ κλπ. Ἔτσι θὰ συντελεσθεῖ ἡ αἰσθητικὴ καλλιέργεια τῶν παιδιῶν κι' ἔτσι θὰ κάνουν τὰ παιδιὰ τὴ διάκριση τοῦ λαϊκοῦ ἀπὸ τὸ ἐντεχνο κι' ἔτσι, μὲ τὴ συναναστροφή τῶν βιβλίων, θὰ ἐμπνέεται σ' αὐτὰ ἡ γνώση καὶ ἡ ἀγάπη τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἀκόμα πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψη ἡ παρουσία κάθε φορά κατάστασης τῆς ψυχῆς τῶν παιδιῶν, μὲ τὰ ἐνδιαφέροντά της, μὲ τὴν ἰδιοτυπία της, μὲ τὴν ἀτομικότητά της καὶ τὴν αὐτενεργὸν διάθεσή της. Τότε τὸ μάθημα τῶν Νεοελληνικῶν θὰ εἶναι τὸ κυριώτερο στὸ σχολεῖο καὶ θὰ ἀναπληρῶνει ὅλα τὰ ἐλλείποντα, θ' ἀπαντᾷ κάποτε στὶς ἀπορίες ποὺ ἀφήνουν τ' ἄλλα μαθήματα, φρονηματιστικά, πατριδογνωστικά, φυσιογνωστικά, θὰ γίνονται σ' αὐτὸ ἀνάλογες συγκρίσεις πρὸς ἀρχαῖα κείμενα, ὅταν θὰ ὑπάρχει ἀνάγκη, καὶ γενικὰ θὰ κατευθύνει τὸν ψυχικὸ κόσμον τῶν παιδιῶν.

Ὅσο γιὰ τὴν μέθοδο τῆς διδασκαλίας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, αὐτὸς ποὺ διδάσκει θὰ τὴ βρεῖ μόνος του, χωρὶς τὴ σχηματικὴ ἀνιαρὸτητα τοῦ παλαιοῦ Ἐρβαρτιανοῦ σχολεῖου, τὸ ὁποῖο ἀπορρίπτεται ὡς ἀντιψυχολογικὸ, μὲ τὰ ἀνοῦσια καὶ ἀψυχα πέντε στάδια τῆς διδασκαλίας, μὲ τὴν πλαδαρὴ

μεθοδικὴ τάχα ἐπεξεργασία, τὴ σχολαστικὴ δεοντολογία τῶν ρηχῶν ἐμβαθύνσεων, τὶς ἀτονες συγκρίσεις, τὶς ὑπερβολικὲς ἐφαρμογές κλπ. Τὸ νέο σχολεῖο βλέπει τὸ παιδί, ποὺ φοιτᾷ σ' αὐτὸ, ἔναν αὐτόνομο ψυχικὸν κόσμον, μὲ ἐνδιαφέροντα, μὲ ἱκανότητες, μὲ συναισθήματα, καὶ παρακολουθώντας τὴ νοητικὴ ἐξέλιξη θέλει νὰ τὰ προαγάγει, νὰ τὰ τονώσει, συμβιβάζοντας τόσο ὠραῖα τὶς ἐμφυτεῖς προδιαθέσεις καὶ τὶς ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις. Ἔτσι, ὅλοι οἱ σκοποὶ τοῦ παλαιοῦ σχολεῖου γιὰ τὸ μάθημα τῶν Νεοελληνικῶν, τὸ ὁποῖο καλὰ-καλὰ δὲν τὸ παραδέχονταν, διεσπασμένοι καθὼς ἦσαν, ὁ ὁ γλωσσικός, ὁ ἐγκυκλοπαιδικός, ὁ φρονηματιστικός, ὁ αἰσθητικός, ὅλοι αὐτοὶ γίνονται ἕνας: ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν ἰσόρροπη, πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ. Κι' ἔτσι τὸ ποίημα τοῦ Κάλβου, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο ποίημα, θὰ διαβάζεται μὲ εἰλικρινῆ ἐσωτερικότητα, μὲ ὠραῖα ἀπαγγελία, χωρὶς τὴν ἀποσύνθεσιν ἐκείνη τοῦ ποιήματος, ποὺ τὴν ἔκανε παλαιότερα τὸ σχολεῖο, μὲ τὴν ἀνιαρὴ ἐπεξεργασία του, μὲ τὸ καταστρεπτικὸ κομμάτιασμα, μὲ τὶς φορτικὲς ἐπαναλήψεις, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ γενικῶν μέτρων καὶ κριτηρίων. Ἀντίθετα, ὁδηγοῦνται τὰ παιδιὰ στὴν ποίησιν καὶ στὸν πεζὸν λόγον, μὲ τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου, ποὺ εἶναι ἡ ἴδια πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, ἀβίαστα καὶ σταθερά, κι' αὐτὴ τὴν προκοπὴ καὶ τὴν κατάκτησιν τὴν ἐπιτυγχάνει μόνον ἐκεῖνος ὁ διδάσκαλος, ποὺ ἀγαπάει τὴν ἐθνικὴν μας λογοτεχνία, ποὺ ζεῖ μέσα στὴ νεοελληνικὴ παράδοση. Μόνον μιὰ τέτοια πλημμυρισμένη διδασκαλικὴ ψυχὴ θὰ διδάξει τὸν Κάλβον ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλον ποιητὴν ἀριστα, προσαρμοσμένη στὶς νέες ἀπαιτήσεις τῆς ἀγωγῆς.

Δὲ θὰ ἦταν ἄσκοπο ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ κάποιες μελέτες, ποὺ ἀποτελοῦν ἀξιόπροσχετες προσπάθειες γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, καὶ πρώτη εἶναι τοῦ Ἰ. Συκουτρῆ «Ἡ διδασκαλία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας». Σὲ δυὸ ἄλλες μελέτες γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, τοῦ Γ. Θέμελη καὶ τοῦ Π. Σπανδωνίδη, ποὺ ἔχουν πολλὰς ὀρθὰς παρατηρήσεις, διόλου δὲν ἀναφέρεται ὁ Κάλβος στὴν ἐπισκόπησιν ποὺ κάνει ὁ πρῶτος στὶς σελ. 33—36 καὶ ὁ δεῦτερος στὶς σελ. 8—15 τῶν βιβλίων των. Ἐνδιαφέρουσες ἀκόμα εἶναι δυὸ ἄλλες ἐργασίες γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα, δημοσιευμένες στὰ «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά», τόμ. 1934—1935, τοῦ Ἀντ. Τραυλαντώνη (τευχ. 21, 22) καὶ τοῦ Ἀ. Σαρῆ (τευχ. 19, 20). Ἐπίσης καὶ ἡ Λ. Κότου χωριστὰ ἐπραγματεύθη τὸ ἴδιο θέμα. Ὑπάρχουν ὁμοίως καὶ κάποιες ἄλλες προσπάθειες, ὅπως κι' ἄλλες ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀποτυχημένες. Ἄλλες ἐπίσης σκόρπιες μελέτες, ἰδίως σὲ ἐκπαιδευτικὰ περιοδικὰ ἢ καὶ κάποτε αὐτοτελῶς, εἶναι σχέδια μόνον διδασκαλιῶν ἐπιτηθευμένα, ὑποδείγματα τῆς κακῆς ὥρας. Ἐναντίον αὐ-

τοῦ τοῦ ὀλεθρίου παιδαγωγισμοῦ ἔγραψε στὴ μελέτη του «Ἡ διδασκαλία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», με δικαιολογημένη ἀγανάκτηση, ὁ Ἰ. Συκουτρῆς, καὶ ἀπὸ τῆ σελ. 23 τοῦ βιβλίου του ἀποσπῶ αὐτὰ: «Εἶναι πολλὰ τὰ δημοσιεύματα—καὶ θὰ ἦσαν πολὺ περισσότερα, ἀν ὑπῆρχαν ξένοι τυφλοσύρτες, ὅπως ὑπάρχουν διὰ τὴν διδακτικὴν ἄλλων μαθημάτων,— εἰς τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσεται ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας καὶ ἐρμηνείας τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων... Ὅτι ἡ προϋπόθεσις αὐτῆ εἶναι ἀπολύτως ἐσφαλμένη, εἶναι, νομίζω, προφανές... Καὶ ὅμως τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ ἀγοράζονται καὶ διαβάζονται, ὅπως διαβάζονται καὶ ἀγοράζονται κάθε χρόνον ἕνα πλῆθος παιδαγωγικῶν βιβλίων, δυσανάλογον πρὸς τὰ βιβλία ἄλλου περιεχομένου. Διότι ὁ ἐκπαιδευτικὸς μας κόσμος κατέχεται, ἰδίως τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀπὸ ἕνα πρωτοφανῆ καὶ ἐπικίνδυνον πυρετὸν παιδαγωγισμοῦ, εἰς βάρος κάθε ἄλλης σοβαροτέρας ἐνασχολήσεως μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν καὶ τὸ ἦθος, τὰ ὁποῖα, ὅταν ὑπάρχουν, εὐρίσκουν συνήθως καὶ μόνον τὴν διδακτικὴν μέθοδον, ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχουν, καμμιά σοφὴ μέθοδος δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀναπληρώσῃ».

Ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μας ποὺ μελέτησαν τὸν ποιητὴ ὀριστικά, εἶναι ὁ Παλαμᾶς, μετὰ τὴ μνημειώδη μελέτη του «Κάλβος ὁ Ζακύνθιος», σελ. 18—48 τῶν «Πρώτων Κριτικῶν». Ἐπίσης, στὰ «Νέα Γράμματα», τόμ. 1936, σελ. 179—201, ὁ Παλαμᾶς δημοσιεύει δευτέρη μελέτη του μετὰ τὸν τίτλο «Ὁ Κάλβος καὶ ἄλλη μιὰ φορά», ὅπου καὶ πάλι αἰτιολογεῖ τὴν ἴδια ἐκτίμησίν του στὸ ἔργο τοῦ Κάλβου. Ἡ πρώτη ἰδίως μελέτη τοῦ Παλαμᾶ εἶναι πραγματικά κατατοπιστικὴ καὶ διεισδυτικὴ σὲ ὅλα τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς ποιήσεως τοῦ Κάλβου. Κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μας παράστησαν τὸν θαυμασμό τους γιὰ τὸν Κάλβο. Τελευταῖα ὁ Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε μετὰ τὸν Κάλβο ἀξιοπρόσεχτα. Αὐτὴ τὴ στιγμή, τὸ ἀφιερωμένο τοῦτο τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» στὸν Κάλβο, μετὰ τὰ μελετήματά του θὰ δώσῃ παρέχει ἀνάγλυφον τὴν αἴσθησιν τῆς ἐποχῆς μας ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν Ὁδῶν.

Ἀπὸ τὸ θέμα μας ἐδῶ ἀναγκασμένοι θὰ σταθοῦμε μόνον στοὺς ἐκπαιδευτικούς ἐκπροσώπους, ἰδίως τοὺς πανεπιστημιακοὺς. Ἀπὸ τοὺς ξένους μίλησαν γιὰ τὸν Κάλβο ὁ Περνὸ, ὁ Ἑσσελινγκ, ὁ Ρουσσέλ κλπ. Τὸ μάθημα τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας εἰσῆχθη στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ στὸ νεοἰδρυμένο τότε Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, στὰ 1925—1926. Εἶναι γνωστὸς ὅμως ὁ κατατρεγμὸς ποὺ ὑπέστη ἄλλοτε τὸ μάθημα αὐτὸ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι θερμοὶ συνήγοροί του. Μετὰ ὅλα ὅμως αὐτὰ, συναντᾶμε καὶ πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους ποὺ μετὰ σεβασμὸ ἀσχολήθηκαν μετὰ τὸ ἔργο τοῦ Κάλ-

βου. Ὁ Σ. Μενάρδος, στὰ «Παναθηναῖα», τόμ. 1910, τεύχ. 235—236, ἀντιπαραβάλλει στὸ ἄρθρο του «Δύο Ζακύνθιοι ποιηταὶ» τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Κάλβο, ὑπογραμμίζοντας τὰ πινδαρικά στοιχεῖα τοῦ Κάλβου καὶ τὸν νεοκλασικισμό του. Ἀργότερα, στὴ «Νέα Ἑστία», 1928, τόμ. γ', σελ. 247—251, ἐξετάζει πάλι τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου. Ὁ Γ. Σωτηριάδης, στὴς «Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 19 αἰῶνος», τόμ. Α', 1916, τονίζει περισσότερο τὸν πατριωτισμὸ, τὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἀρετῆς στὸν Κάλβο. Ὁ Σπ. Λάμπρος, στὸν «Νέον Ἑλληνομνήμονα» τῆς 21 Μαρτίου 1915, σημειώνει τὴ συγκίνησίν του ἀπὸ τὴν ποίησιν τοῦ Κάλβου. Στὰ 1938, στὸ περιοδικὸ «Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία», τεύχ. 5, σελ. 224—231, ὁ Ἄντ. Κεραμόπουλος μετὰ εὐλάβειαν ἐπίσης πλησιάζει τὸν Κάλβο. Θὰ μπορούσε ν' ἀναφερθεῖ ὅτι καὶ ὁ Δ. Ζακυθηνὸς παρουσίασε στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος», 1928, σελ. 307—312, «Ἐνα χειρόγραφο τῶν ᾠδῶν τοῦ Κάλβου», καὶ στὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τοῦ 1928, σελ. 214—220, τὸ ἄρθρο «Ἄντρέας Κάλβος». Ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου στὸ μάθημα τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ὁ Ν. Βέης ἐδίδασκε στὰ πανεπιστημιακὰ ἔτη 1926, 1930, 1935, 1936 τὸν Κάλβο, καθὼς καὶ φροντιστηριακὰ. Ἐπίσης ἀφιέρωσε μελετήματα του στὸν Κάλβο, ὅπως «Ὁ Κωνσταντῖνος Κυριακὸς Ἀριστίας καὶ ὁ Ἄνδρέας Κάλβος», στὴ «Νέα Ἑστία», 1940, τόμ. 27, σελ. 13—22, καθὼς καὶ «Ἡ Ἴονιὰς τοῦ Κάλβου καὶ τὰ Ἴονια νησιά τοῦ Σολωμοῦ» καὶ «Ἔργα καὶ ἡμέραι τοῦ Κάλβου εἰς Ἑλβετίαν» κλπ. Ὁ ἄλλος καθηγητῆς τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης, ἐξέδωκε βιβλίον μετὰ τὸν τίτλον «Τὰ τραγούδια μας», ὅπου 75 ὀλόκληρες σελίδες ἀποτελοῦν πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ Κάλβου. Ἡ ἐπίκρισις εἶναι ἀδικη, ἀδιασάφητη, ἀποκλείει ἐντελῶς τὸν Κάλβο ὡς ποιητὴ, δὲν ἀναγνωρίζει τὴ λυρικὴ οὐσίαν τῶν ᾠδῶν. Δὲν παραλείπει, ἀναλύοντας τίς ᾠδές, ν' ἀναφερθεῖ σὲ πολλὰς λεπτομέρειας, στὴν τεχνικὴν, στὸ ἰδεολογικὸ περιεχόμενον, στὰ σχήματα λόγου, στὰ ἐπίθετα, στὰ ῥήματα, στὴ γλῶσσαν τοῦ Κάλβου, μετὰ τὴν ἴδιαν ἀνώφελη ὀρμὴν μετὰ τὴν ὁποῖαν θέλησε νὰ διαγράψῃ τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἐκπροσώπων τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Σολωμὸ, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψε ὁ Ἀποστολάκης ὁμολογουμένως ἐξαιρετικὰς σελίδες, ὅπως συβαρώτατα ἀσχολήθηκε καὶ μετὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἀπάντησίν μου ἔκτενῆ στὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστολάκη γιὰ τὸν Κάλβο, ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ, ἐὰν ἔχει περιέργειαν, στὴν «Πνευματικὴ Ζωὴ», στὰ τεύχη 45 καὶ 46 τοῦ τόμου 1939. Εἶναι κρίμα, κριτικὸς μετὰ τὴν ὀξυδέρκειαν, σάν τὸν Ἀποστολάκη, νὰ καταναλώνεται σὲ φανατισμένη μανίαν ἀρνήσεως. Μετὰ τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου ἀσχολήθηκε μετὰ πολλὰς

μελέτες ὁ Γ. Ζώρας, ποὺ τὸν ἐδίδαξε καὶ στὸ Πανεπιστήμιο. Θ' ἀναγράψω τοὺς τίτλους τῶν δημοσιευμάτων αὐτῶν γιὰ τὸν Κάλβο, καὶ εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ γιὰ νὰ δειχθεῖ ἡ πολλαπλότητα τῶν θεμάτων του: «Ἡ αἰσιοδοξία τοῦ Κάλβου», «Ἡ ᾠδὴ εἰς Ἴονίους τοῦ Κάλβου», «Αἱ περὶ τέχνης θεωρίαι τοῦ Κάλβου», «Ἡ περὶ αὐτοκτονίας ἀπολογία τοῦ Κάλβου», «Ὁ Κάλβος καὶ αἱ σχέσεις του», «Ὁ Κάλβος γραμματεὺς τοῦ Φώσκολου», «Κάλβος καὶ Φώσκολος», «Ὁ Κάλβος καὶ αἱ παραδόσεις του εἰς τὴν Ἀγγλίαν», «Γράμμα τοῦ Νικολάου Κάλβου πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀνδρέαν», «Ἐπιστολὴ Δρόσου πρὸς Κάλβον», «Ὁ Κάλβος καὶ οἱ σπουδές του», «Ἱταλικά ἔργα τοῦ Κάλβου», «Καλβικά», ἐπίσης ἐξέδωσε ὅλα τὰ Ἱταλικά του ἔργα, με ἀνάλυση τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ κλπ. Τὰ θέματα εἶναι πληροφορικὰ τὸ περισσότερο, ἀλλὰ ὅλα μαζί εἶναι κάτατοπιστικά.

Ἐπίσης διάφοροι ἐκπαιδευτικοὶ μίλησαν γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Κάλβου σὲ ἄρθρα τους. Ὁ Σ. Στουραϊτῆς με δύο μελέτες του στὰ περιοδικὰ «Ἀθηνα» τοῦ 1915 καὶ στὴν «Ἀγωγή» τοῦ 1915 καὶ ἀργότερα στὴν «Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρηση» τοῦ 1920 με ἄλλο ἄρθρο του «Διατὶ ὁ Κάλβος ἐποίησεν εἴκοσι μόνον ᾠδὰς» ἐξαιρεῖ ὄχι με βαθύτητα τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου. Ὁ Π. Σπανδωνίδης στὰ «Νέα Γράμματα» τοῦ 1935, σελ. 540—550, κάνει ἐπιτυχημένες παρατηρήσεις στὶς ᾠδές τοῦ Κάλβου. Ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης ἀποκάλυψε πολλὰ σχετιζόμενα με τὸν Κάλβο στὶς μελέτες του «Κριτικά, Βιογραφικά, Βιβλιογραφικά στὸν Κάλβο», περιοδ. «Ἑλληνικά», 1937—1938, σελ. 19—51, καὶ «Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος ἀπὸ Λιβόρνου εἰς Φλωρεντίαν». Σημειῶνω καὶ τὴν προσπάθειά του γιὰ τὸν σχηματισμὸ τῆς βιβλιογραφίας τοῦ Κάλβου. Ἐπίσης βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση ὑπάρχει στὰ δημοσιεύματα τοῦ Γ. Ζώρα. Τὴν ὀλοκληρωμένη βιβλιογραφία κατάρτισε ὁ Γ. Ι. Φουσάρας. Ἐφέτος ἐξεδόθη βιβλίο ἀπὸ 263 σελίδες τοῦ Ἀλ. Σαρῆ με τὸν τίτλο «Διδασκαλαίαι Νεοελληνικῶν Λογοτεχνημάτων — Ὡδαὶ τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου», τόμ. Α', ὅπου ἐξετάζονται τέσσερες ᾠδές, «Εἰς Ἱερὸν Λόχον», «Ὁ Φιλόπατρις», «Τὰ Ἠφαίστεια», «Εἰς Δόξαν», με παρατηρήσεις τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα ποὺ ἔχει ἀπὸ τὴ σχολικὴ του πείρα. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔχει πολλὰ τὰ ἀξιοσημείωτα, εἶναι ἀποτέλεσμα μελέτης τοῦ θέματος, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ συγγραφέας του στερεῖται ἀπὸ τὴν ἔμφυτη ἐκείνη διάθεση, ποὺ κάνει διεισδυτικώτερο τὸν μελετητὴ καὶ φωτίζει τὴν ἐργασία του περισσότερο.

Ὁ Κάλβος διδάσκαλος ἔχει πολλὴ σχέση με τὸν Κάλβο ποιητὴ. Ὁ Παλαμᾶς στὴ σελ. 25 τῶν «Πρώτων Κριτικῶν», ὅπου ἀναδημοσιεύεται ἡ διάλεξη ποὺ ἔδωσε γιὰ τὸν Κάλβο στὰ 1889, συνάπτει ἔτσι τὴν προσωπικότητα τοῦ Κάλβου: «Σοφὸς διδάσκαλος,

ποιητὴς ὑπερήφανος. Εἰς τὰς λέξεις ταύτας συγκεντροῦται ὁ βίος τοῦ Κάλβου». Τὸ συνταίριαγμα αὐτὸ εἶναι στοχαστικόν. Ὁ Κάλβος ὡς διδάσκαλος εἶναι μιὰ πτυχή τοῦ θεματός μας. Γεννημένος στὰ 1792 στὴ Ζάκυνθο, ἔδειξε «φυσικὴν κλίσιν πρὸς τὰ γράμματα καὶ ζωηρὰν φαντασίαν παιδιόθεν», ὅπως τονίζει ὁ Σ. Δεβιάζης στὸν πρόλογο τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κάλβου στὴ Ζάκυνθο στὰ 1881. Στὴν Ἱταλία, ποὺ πηγαίνει ἀργότερα, γνωρίζεται, ὅπως εἶναι γνωστότατο, με τὸν Φώσκολο, ποὺ διαβλέπει ἀπὸ νωρὴς τὴν ποιητικὴν του φύση. Σὲ γράμμα του στὰ 1813 ὁ Φώσκολος τὸ λέει αὐτὸ γιὰ τὸν Κάλβο: «... νὰ γίνῃ ἀνθρωπος τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστρέφοντας στὴ Ζάκυνθο νὰ μορφῶνῃ τὴ νεολαία, κ' αὐτὸ θὰ εἶναι τόσο ὠφέλιμο γιὰ τὴν πατρίδα». Γιὰ τὸ πόσο ἐξετιμῆθη ὁ Κάλβος ἀπὸ τὸν Φώσκολο, ὄχι μόνον ὡς ποιητὴς καὶ μελετητῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς παιδαγωγός, ἔχουμε καὶ ἄλλο γεγόνος ποὺ τὸ μαρτυρεῖ. Ὁ Φώσκολος, στὸν ὁποῖο ἐμπιστεύθηκε ὁ Δ. Βούλτσος τὸν νεαρὸ ἀδελφὸ του Στέφανο Βούλτσο στὴν Ἱταλία, ἀνέθεσε τὴ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ στὸν Κάλβο, ὅταν μάλιστα τὸν πρωτογνώρισε, ἐπειδὴ «ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐπιτηρήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τοῦ ἀκεραίου χαρακτήρος του» θὰ τὸ κατάρθωνε, καθὼς διατείνεται ὁ Ν. Τωμαδάκης στὴ μελέτη του «Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος ἀπὸ Λιβόρνου εἰς Φλωρεντίαν». Στὸ Λονδίνο, ποὺ πηγαίνει στὰ 1816, τὶς ἰδιαιτέρες παραδόσεις ἔχει ὡς βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα του. Ὁ Ἰ. Ζερβὸς στὸν πρόλογο τῆς ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων τοῦ Κάλβου στὰ 1911 προσθέτει σχετικὰ: «Ὁ Κάλβος εἶχε λάβῃ μεγάλην μόρφωσιν, ἰδίως εἰς τὴν κλασσικὴν καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ὡστε μένων εἰς τὸ Λονδίον ἀνεγνωρίσθη ὡς ἑλληνιστῆς ἱκανὸς καὶ ἠδυνήθη διὰ τοῦτο νὰ εὕρῃ ὡς διδάσκαλος μαθημάτων». Καὶ ὁ Μ. Σιγοῦρος, στὴν εἰσαγωγή του σὲ ἐκδοση τοῦ Κάλβου στὰ 1928, ἀναφέρει καὶ ἄλλη γνωστὴ μας παιδαγωγικὴ ἰδιότητα τοῦ Κάλβου, ὅτι δηλ. «τύπωνε διδασκτικὰ βιβλία». Ἰδιαιτέρας σημασίας εἶναι γιὰ τὸ διδασκαλικὸ στάδιο τοῦ Κάλβου ἡ παραμονὴ του στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸ 1827 ἕως τὸ 1859, ὅπου παρέδινε ἰδιωτικὰ μαθήματα. Μάλιστα στὰ 1835—1836 εἶχε συστήσει δικὸ του σχολεῖο, ποὺ τὸ διατήρησε μέχρις ὅτου διορίστηκε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας στὸ Ἴόνιο Πανεπιστήμιο. Οἱ βιογράφοι τοῦ Κάλβου θαυμάζουν τὴν ἀφιλοκέρδειά του, τὴν ὁποία ἐξεδήλωσε πάντοτε στὶς οικονομικὰς σχέσεις, ποὺ συνδέουν τὸν ἰδιωτικὸ διδάσκαλο με τοὺς μαθητὰς του. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα ἱστορεῖ στὴν Ἀυτοβιογραφία του ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος γιὰ τὸν Κάλβο, ποὺ ὑπῆρξε διδάσκαλός του: «Στὰ 1828 ὁ κόντες Δελλαδέτσιμας, ὁ θεῖός μου, με ἐπῆρε μαζί του στὴν Κέρκυρα, ὅπου ἦταν δικαστῆς, καὶ μοῦ ἔδωσε γιὰ

δασκάλους τὸν Ἀνδρέα Κάλβο, παλαιὸ συνεργάτη τοῦ Φώσκολου, καὶ τὸν Βικέντιο Ναννοῦτση. Οἱ δύο αὐτοὶ κύριοι ἔγιναν ὕστερα φίλοι μου. Ὁ Κάλβος, φύσεως σοβαρῆς καὶ σκεπτικῆς, ἔτοιμος πάντα νὰ λυπηθεῖ, μοῦ ἔδωσε μερικά μαθήματα γιὰ ἐκεῖνο, ποῦ ὠνόμαζε «τέχνη τοῦ συθέτειν», καὶ ποῦ ἦταν ἀσκήσεις εἰς τὸ νὰ συγγράφει κανεὶς σὲ διάφορα στυλ. Μοῦ τὰ διώρθωνε, μοῦ ἔδειχνε τὰ λάθη, καὶ μοῦ ἔδειχνε κανόνες νὰ τ' ἀποφεύγω. Γιὰ τὴ διδασκαλία του στὸ Ἴονιο Πανεπιστήμιο καὶ τὴ μετέπειτα δράση του κάνει πολλοὺς χαρακτηρισμοὺς ὁ Μιχ. Μητσάκης, στὸ Λεξικὸν Μπάρτ (471β—473α): «Δυστυχῶς ὁμῶς ἡ ἐν τούτῳ διδασκαλία του δὲν διήρκεσε παρά ἐπ' ὀλίγον, διότι εὐερέθιστος εἰς ἄκρον φύσει, περιήρχετο συχνὰ εἰς ἐριδίας καὶ ἀγανακτήσας κάποτε διότι οἱ μαθηταὶ ἐχειροκρότουν ἕνα τῶν συναδέλφων του, περὶ οὗ φαίνεται νὰ μὴν εἶχε πάρα πολὺ καλὴν ἰδέαν, παρητήθη μ' ὅλας τὰς συστάσεις καὶ ἀκόμη τὰς παρακλήσεις κυβερνήσεως καὶ φίλων. Ἦρχισε δὲ πάλιν νὰ μετέρχεται τὸν διδάσκαλον λιτῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς ζῶν, αὐστηρῶς, ὑπερῆφάνως καὶ ἀφιλοκερδῶς ἀσκῶν τὸ ἐπάγγελμά του, ἰδιορρυθμῶς καὶ ἀρχαιοπρεπῶς φερόμενος ἐν τῷ βίῳ, διδάσκων μετὰ πρωτοτυπίας καὶ εὐφραδείας ἀσυνήθους». Στὰ 1859 φεύγει καὶ πάλι ὁ Κάλβος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα γιὰ τὸ Λονδίνο, ὅπου ἐξήσκησε καὶ πάλι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου καὶ ἐνυμφεύθη γιὰ δευτέρη φορά ἀγγλίδα, ποῦ ἦταν διευθύντρια Παρθεναγωγείου. Ἐκεῖ ἔζησε τὰ δέκα ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του ὡς τὸ 1869.

Ποιὸ εἶναι τὸ παιδαγωγικὸ νόημα τῶν εἴκοσι ᾠδῶν τοῦ Κάλβου; Μὲ μίαν ἀπόκριση: ἡ πατριδολατρεία. Ὁ Κάλβος, παραδίδεται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ὡς πατριωτικὸς ποιητῆς. Παρ' ὅλο τὸ ὅτι ἡ ἔφτανησιακὴ παράδοση πάντοτε τὸν ἀγνόησε—ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς ἐξέφρασε ἀντιρρήσεις γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κάλβου (πρβλ. Σπ. Δεβιάτζη «Ἀνδρέας Κάλβος», περ. «Ἀκρίτας», 1905, σελ. 292) καὶ πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἔφτανησιακοὺς πνευματικούς ἐκπροσώπους—ὁμῶς ὁ Κάλβος διασώζεται. Ἀνθολογίαις καλιότερες τὸν τιμοῦν, ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς Νέος Παρνασσὸς τοῦ 1841 τοῦ φιλοξενεῖ 2 ᾠδές, καὶ στὰ 1880 ὁ Ματαράγκας 5, καὶ ἀργότερα ὅλες οἱ Ἀνθολογίαις τὸν παρέχουν, ὅπως π.χ. με 1 ᾠδὴ ὁ Σαλίβερος, ὁ Κοκκινάκης, με 2 ὁ Ταγκόπουλος, ὁ Σιδέρης, ἡ «Ἀτλαντίς», ὁ Πολέμης, ὁ Αὐλωνίτης, ὁ Χρυσανθόπουλος, ὁ Κεραμίδας, με 3 ἡ Ἀμπελᾶ, με 4 ὁ Σκόκος, με 6 ὁ Ἀποστολίδης. Παντοῦ ὁ τόνος τῶν ἀνθολογουμένων ᾠδῶν εἶναι στὴν ἐθνικὴ κλίμακα καὶ ἐξ ἄλλου καὶ τὴν «Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» ὅσοι ἔγραψαν ἔτσι ἰδίως τὸν ξεχωρίζουν, ὅπως ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος τὸν ὀνομάζει «ὀμνητὴν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως

εἰς δῶριον ὕφος» (σελ. 76, α' ἔκδ.), ὁ Ἡλ. Βουτιεριδῆς τὸν ἀποκαλεῖ «καθαυτὸ πατριωτικὸν ποιητῆ» (σελ. 345), ὁ Ἄρ. Καμπάνης στέκεται στὸ «ἠθικοπολιτικὸ περιεχόμενον τῶν ᾠδῶν» (σελ. 158). Ὅτι ὁ Κάλβος στὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν πατρίδα εἶχε ἠρωϊκὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς σύγχρονα, τὸ πιστοποιεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἔσπευσε νὰ ἔλθει στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα γιὰ νὰ προσφέρει τίς προσωπικὰς ὑπηρεσίας του.

Οἱ ᾠδές τοῦ Κάλβου μποροῦν σὲ μέγιστο βαθμὸ νὰ φρονηματίσουν τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ὅλων τῶν τάξεων, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ κύκλοι τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὁ θρησκευτικὸς, ὁ πανανθρώπινος, ὁ πολιτειακός, ὁ οἰκογενειακός, ὁ ἠθικός, ὅλοι βρίσκουν τρόπον ἄναπνεύσουν, πειθαρχημένοι ὁμῶς στὸν πατριωτικὸν κύκλον. Ἡ πίστη στὰ ἴδια σύμβολα τὰ ἑλληνικά, εἶναι τὸ μόνιμον κίνητρο τοῦ Κάλβου, ποῦ ἡ ποίησός του ἔχει ἀριστη διδακτικὴ ὄψιν, με τίς παραιτήσεις, τὰ διδάγματά της, τὰ ἀποφθέγματά της. Ἡ παραστατικὴ τῆς δύναμη, ἡ γνωστικὴ ἰκανότητα, ἡ ἐκφραστικὴ παρομοίωση, ὅλα ἀποδείχνουν ὅτι στὴν ποίησιν τοῦ Κάλβου συμμετέχει ὁλόκληρη ἡ πλαστικὴ συνείδησις τοῦ ποιητῆ, πάντοτε ἐγκωμιαστικὴ, ὅπως ἐγκωμιαστικὸν εἶναι καὶ τὸ εἶδος ποῦ προτιμᾷ ἀπὸ τὰ πέντε εἶδη τῶν ἀρχαίων ᾠδῶν, με τὴν κλασσικὴ ὑποδιαίρεσιν σὲ προοίμιον, σὲ θέμα, σὲ ἐφύμνιον.

Δὲν θεωρῶ ἄσκοπο ἐδῶ νὰ κάνω μιὰ ταξινομήσιν τῶν εἴκοσι ᾠδῶν τοῦ Κάλβου βιαστικῆ, ποῦ ἐπιδέχεται φυσικὰ πολλὰς παραλλαγὰς, γιὰ τὴν ποίησιν τοῦ Κάλβου δὲν εἶναι στατικὴ, ὥστε νὰ ἐξυπηρετεῖ μόνον μηχανικὰς ὑποδιαίρεσεις. Τὸ παιδαγωγικὸν διάγραμμα τῶν ᾠδῶν τοῦ Κάλβου, ὅπως προβάλλει με πρώτη ματιὰ, ἔχει ἔτσι: Ἰδανικὸ στενωτέρη πατρίδας («Ὁ φιλόπατρις»). Ὁράματα («Εἰς Δόξαν», «Εἰς Ἐλευθερίαν», «Εἰς τὴν Νίκην»). Χριστιανισμὸς καὶ οἰκογενειακὸ φίλτρο («Εἰς Θάνατον»), Πνεῦμα κλασσικισμοῦ («Εἰς Μούσας»). Ἰδεολογικὸ περιεχόμενον τῆς Πολιτείας («Αἰ εὐχαί», «Τὸ φάσμα»). Ἐξόμνησις ἱστορικῶν γεγονότων («Εἰς Χίον», «Εἰς Σάμον», «Εἰς Ψαρά», «Εἰς Πάργον», «Εἰς Σοῦλι»). Ἀναδρομὴ στὸ θρύλον («Ὁ Ὀκεανός», «Τὰ Ἥφαιστεια»). Προβολὴ τοῦ ἠθικοῦ νόμου («Εἰς Ἀγαρηνοῦς», «Εἰς τὸν προδότην»). Δοξαστικὴ διάθεσις («Εἰς Ἱερὸν Λόχον»). Ἐνθῦμιον («Ἡ Βρετανικὴ Μοῦσα»). Παρορμητικὸς ὕμνος («Ὁ βωμὸς τῆς Πατρίδος»).

Ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου, προπαρασκευαστικὸς γιὰ τὴν ὅλη μόρφωσιν τῶν παιδιῶν, με τὸ μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν παίρνει ἐξαιρετικὴ μορφωτικὴ ἀξίαν, με τὰ ἴδια τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἡ ὄθησις τῶν διδασκόντων πρέπει νὰ εἶναι τέτοια, ὥστε οἱ μαθητὰς με τίς ἴδιαις τῶν σχεδὸν δυνάμεις κάθε φορά, ἀνάλογα καὶ πρὸς τὴν ἡλικίαν τους,

πρέπει νὰ ἔρχονται σ' ἐπαφή μὲ τὰ ἴδια τὰ κείμενα. "Ἐτσι θ' ἀγαπήσουν, αὐτενεργώντας, τὶς ἐθνικὲς μας παρακαταθήκες. Καὶ τέτοιαν ἀξία ἔχει τὸ φιλελεύθερο ἔργο τοῦ Κάλβου: ἀβίαστα στρέφει τὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἱστορία της, κι' ἀκόμα μᾶς ὑπογραμμίζει μὲ τὴν ἰδιόρρυθμη γλῶσσα του, ποὺ εἶναι κράμα τῶν περιόδων τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ μὲ τὸ ἀρχαϊκὸ ὄφος του, ποὺ συνδυάζεται μὲ σύγχρονα τοῦ ποιητῆ θέματα, πὼς μιὰ καὶ συνεχὴς εἶναι ἡ ἑλληνικὴ παράδοση, ἀπὸ τὴν ἀρχαία λογοτεχνία καὶ τὴν ἑλληνιστικὴ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑμνογραφία καὶ τὴν ἐθνικὴ ποίηση τῶν βυζαντινῶν ἕως τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Τὴν ἐποχὴ, ποὺ ὑμνολόγησε τὴν Ἑλληνικὴ Ἐλευθερία ὁ Κάλβος, ὅλη ἡ Εὐρώπη, μὲ τοὺς διαφόρους πνευματικὸς ἐκπροσώπους της, εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴ της στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κάλβος οὔτε μιὰ στιγμή δὲν ἔθαψε τὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο τῆς ποιήσεώς του, χωρὶς νὰ εἶναι πληθωρικὴ φύση. Δὲν ὑπῆρξε γι' αὐτὸ ἀντιποιητικὴ οὔτε ἡ ἀπαρχὴ οὔτε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ποιήσεώς του. Ἡ σκέψη του ποτὲ δὲν ἦταν ἑτερόφωτη ἢ ἀλλότρια. Γιατὶ καθεστὶ ἔχει στὸν Κάλβο μιὰν ἑλληνικὴν μεταφορὰ. Μιὰ ἐσωτερικὴ βαθμολογία ταυτίζει τοὺς δρους τῆς μεταφορᾶς αὐτῆς.

Μὲ τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ ζέση παραδίδεται ὁ ποιητὴς στὶς ἀντικειμενικὲς ἀξίες. Γι' αὐτὸ ὁ τόνος τῆς ποιήσεως τοῦ Κάλβου εἶναι πάντα ἠθικός. "Ἐνα ἀδιάφθορο ἐγὼ ἀν-

τικατοπτρίζεται μέσα στὸ ἠθικὸ αὐτὸ κάλλος, καὶ γι' αὐτὸ ἡ ποίηση τοῦ Κάλβου βλασταίνει ἀπὸ γνήσιο ποιητικὸ σπόρο. Ὁ ἰδεολογισμὸς τοῦ Κάλβου περικλείει συνεχῶς δύο παρουσίες: τὴν παρουσία τοῦ ποιητῆ καὶ πρὸ παντός τὴν παρουσία τῶν εἰδώλων του. "Ἐνα τέτοιο εἶδωλο εἶναι ἡ Ἑλλάδα γιὰ τὸν Κάλβο.

Ἡ μεταρσίωση ὁμοίως αὐτῆ τοῦ Κάλβου δὲν εἶναι ἀνεδαφικὴ. Ὁ Κάλβος τὴ συμπλέκει μ' ἕναν πραγματισμὸ, ποὺ εὐκόλα τὸν διακρίνει ὁ προσεχτικὸς μελετητῆς του. Γι' αὐτὸ, μῦθος καὶ ἱστορία, ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ φύση τῶν ὄντων, ἀσκηση καὶ πάθος, ἰδέα καὶ πράξη, συμβαδίζουν. Αὐτὸ πρέπει ἰδιαίτερα νὰ τονίζεται στὸ σχολεῖο, ὅταν γίνεται ἐρμηνεῖα τῶν ᾠδῶν τοῦ Κάλβου, καὶ τότε θ' ἀνασύρεται ἀσφαλῶς τὸ γνήσιο παιδαγωγικὸ νόημά του.

Γενιὲς πέρασαν καὶ γενιὲς θὰ περάσουν, ἀπὸ τότε ποὺ ἔγραψε τὶς «ᾠδές» του ὁ Κάλβος. "Ἄν ὁ ποιητὴς εἶχε ὑπ' ὄψη του τὸ 1821—μὲ τὴ σχετικὴ ἀναδρομὴ στὴν ἀρχαία παράδοση—, ἰδοὺ νέοι ἀγῶνες καλλινοικοὶ ἔδωσαν νέα αἴγλη στὸ δράμα τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς Ἐλευθερίας. Τὸ 1912-1913, τὸ 1917-1922, τὸ 1940-41 μιὰ δραματικὴ προσπάθεια ἔκαμε τὸ δράμα αὐτὸ ἐναγωνίο. Καὶ πάντα ὁ Κάλβος ὁμνῶδεῖ:

Ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον
ἡ Ἐλευθερία ὀλόρθη,
προσφέρει δύο στεφάνους:
ἕνα ἀπὸ γῆϊνα φύλλα,
κι' ἄλλον ἀπ' ἀστρα.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

